

קריאה לא לשווא

הקהילה המצומצמת העוסקת בניסיונות לתיקון הרשעות שווא צמאה לכתיבה אקדמית אשר תיתן גב לטענות המועלות בבתי המשפט בהליכים של ערעור או בקשות למשפט חוזר. ספרו החדש של פרופ' בועז סנג'רו הוא מסמך מקיף ומאלף המרכז באופן יעיל ומשכנע את הטיעונים, את ההסברים ואת הידע הקשורים לנושא כאוב זה

ענבל רובינשטיין

עו"ד ענבל רובינשטיין, לשעבר הסנגורית הציבורית הארצית; יו"ר הפרום למשפט חוקתי וזכויות אדם של לשכת עורכי הדין

עור הרשעות השווא עומד על 5% בהערכה שמרנית, נתון המוביל למסקנה כי בכל עת נתונה יושבים בבתי הסוהר בישראל כאלף אסירים חפים מפשע (לעניין זה אעיר כי בתהליך החישוב היה נכון להפריד בין האסירים הפליליים לאסירים הביטחוניים, שהחוקיות בעניינם שונה, דבר שלא נעשה).

הספר מתחיל בהצגת עקרון התאונות הנסתרות של המשפט הפלילי, המנוסח על ידי המחבר כדלקמן: "מערכת המשפט הפלילי מאופיינת בכך שתאונות (הרשעות שווא) בדרך כלל אינן מתגלות. היעדר האפשרות לגילוי התאונות מתורגם על ידי קובעי המדיניות למחשבה האופטימית שלפיה שיעור הרשעות השווא זניח". פרופ' סנג'רו מנפץ את האופטימיות השאננה הזאת. בין היתר הוא

מסתמך על פרויקט החפות האמריקאי, שבמסגרתו זוכו כבר למעלה מ-300 אסירים בעזרת בדיקות די-אן-איי שהוכיחו בוודאות כי דובר בהרשעות שווא של חפים מפשע. בהתחשב בתוצאותיו של פרויקט החפות האמריקאי אי אפשר עוד לחלוק על עצם קיומה של התופעה. יתרה מזו, הפרויקט מאפשר

השאלה שאני נשאלת בכל הזדמנות, וכמו רבים אחרים מתקשה לענות עליה, היא "כמה נידונים חפים מפשע יושבים בבתי הסוהר במדינת ישראל". התשובה נעשתה ברורה יותר, גם אם לא חד-משמעית, לאחר פרסום ספרו של פרופ' בועז סנג'רו, "הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם – גורמים ופתרונות" (הוצאת רסלינג).

הספר הוא מסמך מקיף ומאלף המרכז באופן יעיל ומשכנע את הטיעונים, את ההסברים ואת הידע הקשורים לנושא כאוב זה. המחבר חושף אמיתות הידועות היטב רק למעט המשפטנים העוסקים בתחום, נותן להן שם ומנסחן מחדש. האמירות הנקבות שבספר נתמכות במחקרים אמפיריים ובדוגמאות של עיוות דין, חלקן סיפורים אנושיים

מצמררים ממש. הספר רצוף בניתוחים לוגיים-הסתברותיים (אשר נעשו יחד עם ד"ר מרדכי הלפרט) הממחישים היטב את הטענות של המחבר, ובכך חדשנותו העיקרית של הספר בכתיבה הישראלית.

על סמך כל אלה, תשובותו (המבהילה!) של פרופ' סנג'רו לשאלה הפותחת היא כי שיי

לפי הספר, שיעור הרשעות

השווא עומד על 5%

בהערכה שמרנית, נתון

המוביל למסקנה המבהילה

כי בכל עת נתונה יושבים

בבתי הסוהר בישראל כאלף

אסירים חפים מפשע

באמצעות השימוש בנוסחת בייס (למתעניינים: הסתברות האשמה הסופית = הסתברות האש-מה ההתחלתית X יחס הנראות של הראיה), ובכך למזער את הסיכון להרשעה מוטעית על סמך ראיה יחידה.

תחום נוסף שמגדיל את הסיכון להרשעות שווא הוא דווקא תחום המדע הפורנזי. ציפיות גבוהות תלו כולם בראיות המדעיות, שיקלו את ההכרעה השיפוטית ויעשו אותה אובייקטיבית יותר. דא עקא, לא אחת מתייחסים שופטים באותה יראת כבוד הראויה לתחומי המדע המפותח על ידי מדע-נים לפי סטנדרטים מדעיים גם לתחומים שהם בגדר "מדע זבל", אשר פותחו על ידי אנשי אכיפת החוק למטרה הבלעדית של פענוח פשעים. רבים מהשו-פטים, טוען המחבר, אינם מודעים די הצורך לאפשרות הקיימת של טעות בבדיקות מעבדה, לחוסר הדיוק שבו לוקים רוב המכשירים המ-שמשים להפקת ראיות מד-עיות ולהיעדר בסיסי נתונים מספקים להערכת מהימנותה של הראיה. רוב השופטים גם אינם מביאים בחשבון את הקשר ההדוק והמחייב המ-תקיים בין המומחים המופי-עים לפנייהם ובין המשטרה והתביעה, שעלול לגרום לה-טיה, ומתייחסים בחשדנות רבה דווקא למומחי ההגנה.

בישראל לא נעשה שימוש מספיק בהלכת **Daubert**, שהיא הלכה מחייבת במשפט האמריקאי כבר 20 שנה ומטילה על בית המשפט לבדוק אם השיטה המדעית שעליה מבוססת הראיה היא אכן מהימנה, תקפה ומקובלת על רוב הקהילייה המדעית הרלוונ-טית.

ראוי לציין כי עובר לפרסומו של הספר ניתן פסק דינו של בית המשפט העליון בע"פ 1620/10 **מצגורה נגד מדינת ישראל**, אשר קבע כי השוואת טביעות נעליים היא אמנם טכניקה מדעית מקובלת, ואף שאין לשלול את קבילותה של הראיה באופן כללי, במקרה דנא משקלה אפסי. השופט הנדל מפעיל את

אף לנסות להעריך מהי שכיחותן של הרשעות הש-ווא מתוך כלל ההרשעות וכן להתחקות בדיעבד אחר הגורמים להן. ואכן, בהמשך הדברים מפרט המחבר את הגורמים המרכזיים להרשעות המוטעיות.

פרופ' סנג'ור מרחיב, ובצדק, את הדיבור על הת-פיסה המוטעית של "אשמת החשוד", אשר החליפה למעשה את "חזקת החפות" שנותרה כהצהרה ריקה מתוכן. ל"נפילה בשבי הקונספציה" השפעה הרסנית על החקירה המשטרית, על עבודת התביעה ואפי-לו על חלק מההכרעות השיפוטיות. הביטוי המר-כזי של תפיסה זו הוא התמקדות המשטרה בחילוץ הודאות מחשודים, בדרך כלל תוך הפעלת לחצים ונקיטת תחבולות חקירה כגון הפעלת מדובבים. בה בעת החוקרים משקיעים מאמץ שולי בלבד באיתור ראיות אובייקטיביות שי-בססו את האשמה. המצב המשפטי המאפשר הרשעה על סמך הודאה בלבד, בצי-רוף דבר מה קל כנוצה, נמצא לפיכך כמקור מרכזי להר-שעות חפים מפשע. אמנם לא מעט שופטים, ואף הצי-בור בחלקו, כבר הפנימו את ההבנה כי חשודים עלולים בהחלט להודות בעבירות שלא ביצעו. אולם הבעיה לא תבוא על פתרונה לפני שה-מחוקק יתנה את ההרשעה על סמך הודאה בקיומה של ראיה מסייעת ממשית.

מקור לא אכזב נוסף להרשעות מוטעיות, ואפילו השכיח ביותר לפי ממצאי פרויקט החפות האמ-ריקאי, הוא עדות ראיה המובילה לזיהוי שגוי. גם עדויות שקר בכלל, ובמיוחד עדויות של "אסירים מלשינים" או "מודיעים משטרתיים" הנמסרות תמורת טובות הנאה, הן כר פורה להרשעות שווא. כל אלה הם ביטוי לבעיה המרכזית בדיני הראיות הישראליים, המאפשרים ככלל הרשעה על סמך עדות יחידה. לדעת פרופ' סנג'ור, הבעיה מחריפה בשל "כשל החלפת ההתניות", שהיריעה כאן קצרה מלהסביר. בספר, לעומת זאת, מסביר המחבר היטב ובאריכות איך למנוע את כשל החלפת ההתניות

**אמנם לא מעט שופטים,
ואף הציבור בחלקו, כבר
הפנימו את ההבנה כי
חשודים עלולים בהחלט
להודות בעבירות שלא
ביצעו, אולם הבעיה לא
תיפתר לפני שהמחוקק
יתנה את ההרשעה על
סמך הודאה בקיומה של
ראיה מסייעת ממשית**

כריכת הספר,
הוצאת רסלינג, 2014

המחבר חושף אמיתות הידועות
היטב רק למעט המשפטנים
העוסקים בתחום, נותן להן שם
ומנסחן מחדש. הספר מרכז
את הדברים באופן מלומד אך
נגיש, ומביא גם לידיעת ציבור
המשפטנים כולו וגם לקהל הרחב

על סמך הליך פלילי לא מוצדק, ימצאו בו חומר עזר רב בכל הקשור לחקירת עדים מומחים, לביקורת על המשטרה או על התביעה, למחדלי חקירה, להתמור-דדות עם הודאה או עם טעות בזיהוי, לטענת כשל בייצוג ועוד.

בעיקר יש לקוות כי הזעקה העולה מבין דפי הספר, כמו גם הצעותיו המעשיות של המחבר לתיקון המצב ולאיימוץ כללי בטיחות להפחתת התופעה המדאיגה, תגענה לאוזניו של המחוקק ולתשומת ליבם של השופטים.

הלכת Daubert ומסכם כך: "בהגיעי למסקנה זו, הנני נותן משקל של ממש לבחינת הראיות על פי שבע אמות המידה שהוזכרו לעיל: (1) העדר סטטיסטיקה; (2) הפילוג בדעות המומחים; (3) שיטת ההכרעה; (4) העדר שיח בין המומחה לבין בית המשפט; (5) שיעור הטעות; (6) הביקורת במשפט המשווה; (7) הקשר בין הראיה המדעית למשפט הפלילי". נדמה שפרופ' סנג'רו צריך להיות שבע רצון עד מאוד מפ-סיקה זו.

אולם לא רק דיני הראיות אחראים להרשעת חפים מפשע. גם לשחקנים השונים במערכת המשפט אחריות למחדל. ראשית, טעויות של שופטים, הניזונות מהתפיסה של "אשמת החשוד" ומהנטייה הטבעית לסמוך כמעט תמיד על גורמי אכיפת החוק ועל העדים מטעמם. אלה מועצמות על ידי השיטה עצמה, המניחה כי שופט מסוגל להבחין בין עדות אמת לעדות שקר. שיעורן הגבוה מאוד של ההרשעות, ועימן הכלל המאפשר הרשעה בדעת רוב וההלכה המושרשת שבה ערכאת הערעור נמנעת מהתערבות בממצאי מהימנות, מחריפים עוד את המצב. הגורם השני שאחראי להרשעות שווא הוא רשלנות של חוקרי משטרה, שלא לומר הפרות חוק מכוונות להשגת תוצאות מפלילות, המלוות לעיתים בבידוי ראיות או בהסתרת חומרי חקירה. הגורם השלישי הוא תפיסת תפקיד לא נכונה של תובעים ושל פרקליטים, והגורם הרביעי הוא ייצוג רשלני של סנגורים, הנלהבים לעיתים יתר על המידה לסיים את התיק בהסדר טיעון.

כל אלה, וכן חוסר הנכונות של המערכת לבדוק טעויות ולתקן – המתבטא בנדירות הבלתי נתפסת של הליך המשפט החוזר – מנציחים את העוול של הרשעת חפים מפשע בישראל.

הקהילה המצומצמת העוסקת בניסיונות לתיקון הרשעות שווא צמאה לכתובה אקדמית אשר תיתן גב לטענות המועלות בבתי המשפט בהליכים של ערעור או בקשות למשפט חוזר. פרופ' סנג'רו, שהקדיש חלק ניכר מהקריירה האקדמית שלו למשימה זו, כתב במרוצת השנים מאמרים רבים שעזרו למלא את הצורך הזה. הספר מרכז את הדברים באופן מלומד אך נגיש, ומביא גם לידיעת ציבור המשפטנים כולו וגם לקהל הרחב. עם זאת יש להדגיש כי עורכי דין העוסקים בתחום הפלילי, או אף בתביעות נזיקין